

Ressenya

***Libros de texto y enseñanza de la gramática*, coordinat per Teresa Ribas Seix (2010). Barcelona: Graó, núm. 279. (172 pàg.). ISBN: 978-84-7827-989-0**

Jordina Coromina i Subirats

Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat de Vic, Espanya

(Ressenya rebuda el 10 d'abril de 2012; versió final rebuda el 19 d'abril de 2012)

Libros de texto y enseñanza de la gramática és un llibre necessari. Ho és perquè els autors dels vuit capítols que conté arriben a una mateixa conclusió decebedora: els continguts gramaticals dels llibres de text actuals de secundària es continuen presentant a la manera de la mal anomenada gramàtica tradicional, cosa que fa que l'ensenyament de la gramàtica a l'educació secundària obligatòria sigui inoperant ja que no facilita ni estimula la reflexió metalingüística ni permet incidir en els usos de la llengua.

A la presentació del volum, la coordinadora, Teresa Ribas, concreta els objectius del text, que són oferir un conjunt de reflexions a partir de l'anàlisi dels continguts gramaticals de manuals escolars –gairebé la totalitat dels quals publicats el 2007– perquè ajudin a planificar l'ensenyament de la gramàtica a l'ESO i donin criteris per poder valorar i seleccionar els materials de l'aula. Els dos primers capítols són teòrics i són el marc general per a la resta de textos. Al 1r capítol, “Hablar y reflexionar sobre la lengua: hacia un modelo de enseñanza de la gramática basado en la actividad reflexiva en colaboración”, Anna Camps aborda la complexitat de l'ensenyament-aprenentatge gramatical fixant-se en les dificultats dels continguts gramaticals entesos com a *objectes del saber*, en les dificultats *metodològiques* i en les dificultats pel que fa als *modes de raonament* accessibles als estudiants. L'autora ressalta la inconveniència de no tenir un marc teòric coherent i posa en contrast la renovació dels procediments d'ensenyament de la llengua, orientats a l'ús, i els mètodes d'ensenyament actuals dels llibres de text, en què són vigents els procediments transmissius.

Pel que fa als modes de raonament accessibles als estudiants, l'autora se situa en la idea que l'ensenyament gramatical, partint de l'ús, “considera la llengua com un objecte d'observació i anàlisi per arribar a construir un sistema bàsic de conceptes que

donin sentit als coneixements gramaticals i que els facin disponibles per al seu ús conscient” en nous textos (p. 20). Els estudiants tenen dificultats de conceptualització i sistematització que no resolen els actuals mètodes d’ensenyament. La proposta de l’autora agafa la gramàtica com un objecte conscient, integrat en un sistema conceptual coherent, sistematitzat i sistematitzable a partir d’un procés d’abstracció i generalització i crea la seqüència didàctica per aprendre gramàtica (SDG), model amb el qual els estudiants poden construir conscientment el saber gramatical per mitjà de processos cognitius d’investigació. Els resultats de l’aplicació de la SDG constaten la implicació dels estudiants, la seva capacitat de reflexió i d’abordatge de problemes complexos, la importància de la interacció. La SDG, alhora, implica una manera de treballar poc habitual per a professors i alumnes –com constata la mateixa autora–, i això pot representar en aquests moments un cert impediment per a una aplicació extensiva del model.

Al 2n capítol del llibre, “El conocimiento sobre la lengua en el Decreto de Enseñanzas Mínimas de 2007. Una revisión crítica”, Uri Ruiz Bikandi repassa amb detall el decret d’ensenyaments mínims (Real Decreto 1631/2006) pel que fa al coneixement de la llengua, el qual, per a la matèria de llengua castellana i literatura, declara que ha de desenvolupar la competència comunicativa, que inclou coneixements sobre la llengua i procediments d’ús necessaris per “interactuar satisfactòriament en diferents àmbits socials” (p. 33). Ara bé, en realitat és diferent allò que el decret declara d’una manera general respecte del que concreta i de com ho presenta, i Ruiz Bikandi s’ocupa de remarcar tant les llacunes com determinades inexactituds del text.

L’autora revisa el contingut del decret i en deriva, d’una banda, l’encert que té el document d’especificar els continguts curs per curs, perquè restringeix les possibilitats d’interpretació, i la transparència terminològica. D’altra banda, però, el text presenta els continguts conceptuals per separat de les activitats de comprensió i producció textuals, de manera que no es dóna una imatge d’unitat sinó que fa la impressió de ser una llista de coneixements per treballar sense funcionalitat clara, fet que pot facilitar “el riesgo gramaticalista, memorístico y aplicacionista lamentablemente demasiado próximo en nuestras prácticas de enseñanza” (p. 47). El document desgrana els continguts lingüístics però no explicita els procediments de treball, que són la clau de volta de la reflexió metalingüística; no s’atén l’oralitat, i la diversitat lingüística s’enuncia però no es concreta ni es considera en els criteris d’avaluació.

Pel que fa als capítols pràctics del llibre, els tres primers analitzen i comparen manuals de llengües diferents. Al capítol 3r, “Aprender sobre el verbo en cuatro lenguas. Análisis de la noción de verbo en cuatro manuales de lenguas distintas de 3º de ESO”, de Teresa Ribas, i al capítol 4t, “La noción de oración en libros de texto de catalán y de castellano”, d’Oriol Guasch, tots dos autors tenen l’objectiu de valorar el tractament de la gramàtica i veure si les concepcions sobre el seu ensenyament-aprenentatge es comparteixen o són compatibles en les distintes llengües. Per la seva banda, Montserrat Ferrer i Carmen Rodríguez Gonzalo tracten al capítol 5è “La lingüística del texto en los manuales de la ESO”, de català i de castellà, amb l’objectiu de valorar la inclusió i el tractament dels aspectes textuais i discursius en els llibres de text. Tots tres autors coincideixen a constatar als manuals la falta d’un enfocament integrat de les llengües, que segueixi els darrers estudis (Guasch, 2010): no hi ha coordinació ni plantejaments contrastius entre les llengües, sobretot en l’ensenyament de les llengües primeres, que fins i tot arriben a divergir en el tractament d’aspectes comuns, malgrat que coincideixin en objectius i continguts curriculars.

Ribas estudia com s’analitza la noció de verb en quatre manuals (català, castellà, anglès i francès) i constata la poca renovació que han sofert tant els continguts com les metodologies en els darrers trenta anys i que cal abordar tot això des d’una gramàtica pedagògica (Cuenca, 1992), que promogui en els alumnes una reflexió metalingüística i sobre l’ús (Zayas, 2004). L’autora destaca així mateix la necessitat de revisar la selecció i presentació dels continguts, atesa la fragmentació actual, que impedeix relacionar-los i poder-hi reflexionar, i la necessitat de treballar amb la llengua real, sobretot en català i castellà. Oriol Guasch, d’altra banda, confirma que hi ha grans diferències de tractament de la noció d’oració entre el català i el castellà i que persisteixen els plantejaments tradicionals caducs. També fa explícita la divergència entre allò que prescriu el currículum i les propostes dels llibres de text, i reclama la renovació de l’ensenyament de llengües a partir del diàleg entre els professors i els investigadors. Montserrat Ferrer i Carmen Rodríguez Gonzalo, finalment, es fixen en el paper del text en la unitat didàctica i en els mecanismes de cohesió i arriben igualment a constatar que els procediments presentats als manuals no són adequats ni eficients, no hi ha cap guiatge específic, el treball discursiu no articula la resta de continguts i els mecanismes de cohesió tenen mancances evidents.

Els capítols 6è i 7è analitzen el contingut de manuals de la mateixa llengua: “Las oraciones coordinadas en los libros de texto de lengua castellana”, de Ricardo Coronas, i “El tratamiento de la estructura del predicado en una muestra de libros de texto”, d’Ana M.ª Martínez Láinez. Ricardo Coronas repassa la coordinació sintàctica en deu manuals de castellà de 3r d’ESO i reprèn amb contundència la idea que cal ensenyar les possibilitats varies de la llengua en lloc de cenyir-nos a les estructures canòniques – Guasch ja observava, al capítol 4t, aquesta qüestió del valor didàctic de les estructures prototípiques i de les no prototípiques– i reclama “un planteamiento didáctico diseñado desde el significado”, “desde el *reconocimiento en uso*” (p. 118 i 119) ja que els llibres parteixen de la forma i és des d’aquesta perspectiva formal que s’identifiquen i es ‘reconeixen’ elements, que són les accions bàsiques del treball que es demana a l’alumnat amb la llengua, una simplificació enganyosa –i absurda– que no fa sinó impedir d’avançar en el raonament conceptual. La proposta d’aquest autor és que els llibres de text poden oferir molt més del que ofereixen per poder fer reflexió gramatical, i dóna alternatives viables interessants per desenvolupar seqüències didàctiques partint dels materials que els mateixos manuals presenten.

El treball d’Ana M.ª Martínez, al capítol 7è, valora com quatre llibres de text de castellà de 3r d’ESO tracten els complements del predicat. Les conclusions d’aquesta autora coincideixen plenament amb les de la resta d’autors del volum; ella renova l’èmfasi en la falta de correspondència entre el currículum i els manuals, la impossibilitat d’arribar a raonaments conceptuals amb el material disponible i la necessitat de canvis importants en aquest àmbit, i és destacable l’espai que dedica a valorar la terminologia utilitzada als llibres de text: no sistemàtica entre els diversos textos, imprecisa, de vegades sense explicar i/o confusa, i també la profusió d’algunes explicacions dels llibres –que sembla que es dirigeixin als professors i no pas a l’alumnat– al costat de la síntesi excessiva –que fa els conceptes opacs.

Marta Milian, al capítol 8è i darrer del llibre, “La gramática en los manuales de lengua: ¿qué actividades se proponen a los alumnos?”, completa la panoràmica proposada en aquest volum tot analitzant ara les activitats de gramàtica de manuals de llengua de català, de castellà i d’anglès de 3r d’ESO. L’autora remarca la importància de l’organització interna dels llibres de text, l’exposició dels continguts i les activitats proposades per conèixer la visió dels autors –i de les editorials, hi afegiríem– respecte de l’ensenyament i aprenentatge de la llengua, i de la seva anàlisi ja avança que les

activitats dels llibres no encaixen amb la concepció constructiva de l'ensenyament –la pròpia de l'aprenentatge significatiu–, que promouen una actitud de l'estudiant passiva i que no parteixen de la llengua real en ús sinó de models abstractes de funcionament, tot plegat en oposició a les propostes de referència actuals (Camps, 2005; Camps i Zayas, 2006). Marta Milian fa un seguiment al detall de l'organització dels manuals i de les activitats proposades i analitza el grau d'incidència de l'activitat i el raonament metalingüístics dels exercicis a partir de classificacions de Brigaudiot (1994) i Barbeiro (1999). L'autora constata la semblança en deficiències entre els llibres de català i castellà: fragmentació dels continguts, procediments de repetició, còpia i mecanització, lluny del raonament gramatical i dels usos lingüístics. En contrast, el manual d'anglès està dirigit a l'ús sobre la base que és una llengua estrangera i s'hi poden descobrir elements que podrien facilitar la reflexió interlingüística (anglès-català) tot i que no s'explicita ni s'aprofita aquesta via.

Milian subratlla en la seva reflexió final la falta de tractament en paral·lel i contrastivament de les llengües analitzades –coincidint amb les consideracions dels autors que analitzaven manuals plurilingües–, sobretot català i castellà, circumstància que té efectes nocius en el procés d'ensenyament-aprenentatge i que és un dels reptes del futur immediat, i també destaca l'automatisme sense sentit a què les activitats aboquen els estudiants (no cal entendre res per resoldre els exercicis) i la impossibilitat d'atènyer d'aquesta manera els objectius d'un ensenyament de la gramàtica reflexiu i eficaç.

Libros de texto y enseñanza de la gramática és una obra oportuna i que convé als que treballem en educació perquè ens obre els ulls a una realitat preocupant: tenim uns llibres de text que propicien un tipus d'ensenyament-aprenentatge de la llengua ancorat en una tradició que s'ha comprovat ineficaç. Això semblaria paradoxal avui en dia, tenint en compte el resultat dels estudis en didàctica de la llengua, que han elaborat alternatives pedagògiques viables, però podria confirmar la hipòtesi que les editorials eviten de publicar metodologies no habituals i continguts complexos que, per explicar-se, demanen espai als llibres, temps a les classes i formació dels professors. Aquest volum, en presentar les deficiències dels actuals llibres de text, dona alhora propostes expertes perquè es pugui encarar amb solidesa l'aprenentatge complex i significatiu de la gramàtica i els usos lingüístics. Es tracta d'un text absolutament recomanable.

Referències bibliogràfiques

- Barbeiro, L. (1999). Funcionamento da língua as dimensões activadas a partir dos manuais escolares, a Diversos autors. *Manuais escolares: estatuto, funções, história* (p. 95-110). Braga: Universidade do Minho.
- Brigaudiot, M. (1994). Quelques éléments pour une problématique du 'méta' à l'école. *Repères*, 9, 3-1.
- Camps, A. (coord.) (2005). *Bases per a l'ensenyament de la gramàtica*. Barcelona: Graó.
- Camps, A., i Zayas, F. (coords.) (2006). *Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica*. Barcelona: Graó.
- Cuenca, M. J. (1992). *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*. València: Tàndem.
- Guasch, O. (coord.) (2010). *El tractament integrat de les llengües*. Barcelona: Graó.
- Real Decreto 1631/2006, de 29 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la educación secundaria obligatoria. *Boletín Oficial del Estado* (5 de gener de 2007), 5, 677-773.
- Zayas, F. (2004). Cap a una gramàtica pedagògica. *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, 33, 9-26.

Referència de l'autora:

Jordina Coromina i Subirats és llicenciada en Filologia Catalana (1995) per la Universitat de Barcelona, mestra en l'especialitat de filologia i mestra de català (1986), diplomada per l'Escola Universitària de Mestres Balmes. Ha treballat com a lingüista en diferents mitjans de comunicació audiovisual i en premsa escrita i, sobretot, a EUMO Editorial com a correctora d'estil. És professora de llengua oral i escrita a la Universitat de Vic des del 1996 i forma part del Grup de Recerca en Educació, Llenguatge i Literatura (GRELL, UVic). En aquests moments fa el Màster d'Investigació en Didàctica de la Llengua i la Literatura (UAB, 2010-2012).

Email: jordina.coromina@gmail.com

Per citar aquest article:

Coromina i Subirats, J. (2012). Ressenya: Libros de texto y enseñanza de la gramática, coordinat per Teresa Ribas Seix (2010), Graó, *Bellaterra Journal of Teaching & Learning Language & Literature* 5(2), 82-87.